
JAG ÄR INGEN TALARE, MEN...

CARL ELFGREN

Många tycker som moderaterna. Men långt ifrån lika många tycker om moderaterna. Det är ett dyrt pris för ett parti att betala, att inte kunna kommunicera med väljarna på rätt sätt.

Jag är ingen talare" säger Marcus Antonius i inledningen av sitt tal till romarna i William Shakespeares *Julius Ceasar*. Orden har sedan dess upprepats - på åtskilliga femtioårskalas, bröllopsmiddagar och föreningsårsmöten - av talare som verkligen inte är några talare.

Men Marcus Antonius var i sanning en talare. Genom sin lite tafatta inledning söker han sympati hos sina åhörare, människor som inte heller de känner sig som några talare. Han visar att han är en av dem, en av de som kände olust inför det som sägs vara de flesta moderna svenskars stora skräck - att tala inför grupp.

Retoriken som akademisk disciplin upplever sedan ett par decennier en ny vår. Vid universitet och högskolor ges allt fler kurser i retorik och värtalighet. Böcker ges ut i ämnet i en omfattning som tidigare var otänkbar. Och sedan sju år tillbaka har Sverige en professur i väl-

.....

CARL ELFGREN är konsult på Burson Marsteller och var tidigare talskrivare åt försvarsministern.

talighet vid Uppsala universitet.

Innehavaren av denna professur - Kurt Johannesson - tillägnas den nyutkomna boken *Retoriska frågor*, där 27 författare framträder med var sin uppsats som belyser olika aspekter av retoriken. Underrubriken *Texter om tal och talare från Quintilianus till Clinton* säger något om bokens tidsperspektiv.

Den som kastar sig över *Retoriska frågor* i hopp om att få sig till livs antingen handfasta tips inför sitt nästa framträdande eller dagsfärsk analys av retoriken i svensk inrikespolitik blir djupt besviken. Men den som törstar efter en bred och bildande ansats på ämnet - som framför allt synas ur vetenskaplig och litterär synvinkel och i historiskt perspektiv - finner här mycket matnyttigt.

Gedigen tradition

Endast en modern svensk politiker ges utrymme i boken, nämligen Olof Palme. Vid sidan av Palme figurerar några av den svenska arbetarrörelsens tidiga agitatorer och ledare i texterna. Agitation var av

naturliga skäl ett av den tidiga socialdemokratin och fackföreningsrörelsens viktigaste vapen. Följaktligen har socialdemokratin en lång och gedigen tradition av undervisning i, och praktisk tillämpning av värtalighet, en tradition som - vill jag påstå - saknar motstycke på högerkanten.

Sabel och pickelhuva

Överstar, brukspatroner och kyrkoherdar behövde ju till en början inte vara så värst värtaliga gentemot de politiska motståndarna; man bussade helt enkelt polisen på de uppstudsiga arbetarledarna i stället för att bemöta ord med ord. Det var ju mest praktiskt så.

Men även sedan högern slutat argumentera med sabel och pickelhuva har retoriken en starkare ställning på Bommersvik än på Gimo. Förstamajtalaren kan fortfarande när socialdemokratin blivit en konservativ kraft, med viss framgång slå an strängar som i bortåt ett sekel hållit rörelsen samlad. Vi känner deras namn - Rättvisa, Jämlikhet, Solidaritet, Trygghet. Vi på högerkanten brukar ofta fnysa åt dessa "kodord" och avfärda dem som "bara retorik".

Styrkan i denna retorik är att den just genom de här parollerna, nyckelorden eller flosklerna (stryk det som ej önskas) kunnat tala till känslor som ligger djupare än de ganska ytliga åsikterna i sakpolitiska frågor. Den knyter an till det som är viktigt för mig i mitt liv, snarare än att enbart behandla de politiska förslagen och dess omedelbara konsekvenser på ett mer intellektuellt plan.

Förvisso har innehållet i parollerna förändrats över tiden. För inte minst unga människor klingar många av de tidigare så viktiga deviserna tomma och innehållslösa. Och sedan valet förra hösten har socialdemokraterna av verklighetens kalla krav tvingats överge en del av sina paradnummer, som snabbt och tacksamt övertagits av de svenska exkommunisterna i Vänsterpartiet.

Saknar moderaterna retoriska traditioner? Inte alls. Samtidigt saknar retoriken en framstående ställning i partiets liv och kultur. Moderater brukar berömma sig med att vara sakliga och ha fakta på sin sida. Det ligger en hel del i detta, och det är ju heller inte en nackdel att vara just saklig och väl påläst. Tyvärr hyser denna rationalism en övertro på tabellernas, siffrornas och faktauppgifternas förmåga att övertyga människor - och i motsvarande mån underkattas känslornas och symbolernas kraft.

I sin sämsta form säger denna syn på politisk kommunikation att den egna politiken är så genomtänkt och överlägsen, att om fakta och argument bara upprepas tillräckligt ofta och länge kommer alla att instämma. Du har hört det förr - "alla är egentligen moderater".

Många är moderater i meningen att de tycker som moderaterna. Alltför många av dessa är dock inte moderater i en annan mening; de tycker inte om moderaterna. Partiets framtoning, kultur och retorik kan tydligen inte slå an rätt strängar. Att människor motiveras till handling av känslomässiga argument och faktorer är inte ett påfund av moderna politiska konsulter. Det är en kunskap

som är äldre än retoriken själv.

Oräkneliga moderata partistrateger måste ha brottats med denna paradox. Ingen tycks ha kommit lösningen så värst nära. Tröskeln mot ordentlig tillväxt i väljarkåren verkar ligga där den ligger.

Ett par, tre retoriska huvudlinjer skulle kunna urskiljas i moderata samlingspartiets politiska gärning under de senaste två decennierna. Det går säkert att finna fler, eller hitta invändningar mot denna uppdelning:

God populism

För det första, antisocialismens retorik. Den har funnit många skepnader, både i löntagarfondsdebatten och den frihetsdebatt som Gösta Bohman initierade på 70-talet. Likaså hade antisocialismens retorik en framträdande plats i den utrikes- och försvarspolitiska striden med socialdemokraterna fram till 1989.

För det andra, den goda populismens retorik. Även denna retorik bär i mångt och mycket Gösta Bohmans signum, och har åtminstone spelat en viktig roll i moderat opinionsbildning i några starka politiska frågor de senaste femton-tjugo åren. 1985 års skatteslogan "Man ska kunna leva på sin lön" är ett tydligt exempel, som egentligen avviker ganska starkt från partiets gängse uttryckssätt. Kriminalpolitiken är ett annat område där den goda populismen gjort moderaterna starka. Anders Björcks och andra moderaters jakt på maktfullkomliga (s)-koryfeer i KU ett tredje.

En tredje riktning är den enda vägens retorik, som vuxit fram under Carl Bildts tid som partiledare och som kanske

nådde sin höjdpunkt under den senaste borgerliga regeringsperioden. Denna retorik framställer moderaterna som en rörelse i förbund med historien. Den är intimt förknippad med en stark tilltro till högteknologins och informationssamhällets möjligheter.

Styrkan i den enda vägens retorik är kanske framförallt dess framtidstro. Samtidigt kan man fråga sig om den verkligen övertygar människor i en tid där allt färre verkar vara beredda att köpa politisk tvärsäkerhet

Carl Bildt lär i en intervju ha beskrivit EU-motståndarna i Sverige som "en mycket disparat skara som snart kommer att atomiseras". Enligt en enkel uppfattning om politisk retorik - tala till bönder på bönders vis och till lärde män på latin - borde Bildts språkbruk vara folkpartiets viktigaste tillgång.

Dessbättre är verkligheten mer komplicerad än så. Bildt tycks attrahera fler väljare än moderaternas sakpolitiska förslag. Inte för att han talar så att alla förstår, utan genom att skapa förtroende för att han själv förstår. Det är som att gå till doktorn; man begriper inte mycket av de medicinska termerna, men känner ett förtroende för att läkaren kan sin sak. Vem skulle anförtro sig till en läkare som talar som Mona Sahlin?

Carl Bildt är en politiker som i likhet med Palme väcker känslor. De flesta tycker något om Bildt. Samtidigt är skillnaderna i retorik uppenbara. Mot Bildts

kyliga analys och ofta högtravande, men alltid sakliga retorik kontrasterar Palmes stora känslomässiga engagemang och oförsonlighet som ibland övergick i svinaktighet. Palme blev ofta sina egna känslors fånge.

I hans berömda uttalande om julföreläsningen av Hanoi 1972 blir detta närmast brutalt uppenbart. Fördömandet av den amerikanska politiken är ett stycke bländande retorik, men dess jämförelse med nazisternas grymheter i koncentrationslägret Treblinka är motbjudande och absurd.

Månghundraåriga symboler

När Marcus Antonius talade till medborgarna i Rom hade retoriken en central plats i samhället och i människors medvetande. Men var står den i dag, när utbudet av informationskanaler växer snabbt och när väljarna är kunnigare men samtidigt mer kritiska och mer skeptiska än kanske någonsin förut?

Statsvetaren Erik Åsard skriver i *Retoriska frågor* om Bill Clintons installationstal som Förenta Staternas president 1993. Åsards uppsats är fascinerande läsning om hur retoriken i Clintons *Inaugural Speech* söker sin klangbotten i månghundraåriga symboler, traditioner och värden, samtidigt som den obevekligen måste anpassas till en ny värld, ett nytt språk och en uppsjö nya media och kommunikationskanaler.

I Aten och Rom var retorikens uttryck talarens röst. I dag finns det en närmast oändlig mängd kanaler för att nå människor. När Clinton under sin presi-

dentvalskampanj tog på sina solglasögon och spelade saxofon i The Arsenio Hall Show var det också en form av retorik. Clinton visade i handling att han stod moderna ungdomar nära, men inte hörde hemma i "etablissemanget". Vem kunde tänka sig George Bush i samma situation?

Arrangemangen kring Clintons installation var späckade med den typen av symbolhandlingar, bl.a. en resa till Thomas Jeffersons hem i Virginia. Jefferson var Förenta Staternas tredje president och det demokratiska partiets grundare. Resan företogs i buss, ett sätt att visa att Clinton står "vanligt folk" nära. På vägen tillbaka till Washington hölls en gudstjänst i en svart församling, ett sätt att visa samhörighet med USA:s minoriteter. Genom dessa och andra symbolhandlingar lyckades Clinton sätta bilden av sig själv som en "outsider", trots att han i mer än ett decennium är tillhört det politiska etablissemanget.

Förlorad popularitet

Bill Clinton visade med sin kampanj för tre år sedan att den politiska retoriken och sättet att kommunicera politik kan och måste förnyas. Men det finns ett viktigt förbehåll. Lika skickligt som Clinton vann valet, lika oskickligt har han agerat som president i många frågor, inte minst på utrikespolitikens område. Hans popularitet försvann nästan lika snabbt som man blir rånad på en gata i New York. En av den praktiska politikens eviga sanningar har hunnit i kapp - om man inte kan leverera det man lovat, kan inte ens skicklig retorik rädda en i längden.